

УДК 37.013.42

О. Д. Царьов

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ВЕКТОР ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

В умовах постійних соціально-економічних змін, стають наявними чисельні соціальні кризи, реформи, суспільні зміни, які відбуваються в сучасному українському суспільстві. Саме тому проблема адаптації особистості виступає в якості пріоритетної для багатьох наукових досліджень останніх років. Хоча питання адаптації не є новим, але за умов швидкого зростання ритму й темпу життя, що спричинює підвищення вимог до людини як члена суспільства загалом і як творчої, активної особистості зокрема, дослідження механізмів, форм адаптації набуває актуальності. Ця проблема постає як важлива в матеріалах Закону України „Про освіту”. Вона є суттєвою і для освітніх установ, які вимушені реагувати на сучасні соціальні зміни, оскільки працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для усього нового. Освітні процеси мають бути спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку молоді людини, вважати її активним суб’єктом життєдіяльності з певним соціальним досвідом комфортного існування в соціумі. Ці завдання особливо актуалізуються, коли йдеться про молодих людей, професія яких – захищати законність та права громадян. Саме тому професійна адаптація майбутніх правоохоронців до діяльності органів внутрішніх справ виступає однією з важливих характеристик майбутнього професійного становлення та набуття професійного успіху.

Реформа органів внутрішніх справ потребує здійснення підготовки правоохоронців нової генерації, основу світогляду яких становитимуть загальнолюдські цінності, принципи гуманізму й демократизму, усвідомлення свободи людини як найважливішої цілості суспільства. У зв’язку із цим до пріоритетних векторів підготовки майбутніх правоохоронців, крім набуття фахових знань та умінь, належить професійна адаптація. Без професійної адаптації неможливе забезпечення професійної надійності персоналу органів внутрішніх справ, яка полягає у здатності працівників впевнено, успішно та ефективно, з дотриманням вимог чинного законодавства та службової дисципліни, виконувати свої функціональні обов’язки як за звичних умов професійної діяльності, так і за екстремальних умов.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що наукові дослідження проблем адаптації майбутнього професіонала в процесі фахової підготовки ґрунтуються на положеннях і висновках: сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень), неперервної професійної освіти (С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Луговий, П. Підласистий), теорії розвитку особистості педагога в умовах

неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, І. Федотенко), особистісно-орієнтованого підходу (І. Бех, О. Бондаревська, М. Чобітько, С. Шандрук, Н. Чернуха), досліджень проблем університетської освіти (О. Глузман, О. Мещанінов).

У дослідженнях останніх років розглядалися різні аспекти професійної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України, зокрема: проблеми психологічного супроводження діяльності курсантів (В. Барко, Т. Бичкова), формування професійно значущих якостей майбутніх правоохоронців (О. Конуп, О. Косаревська, І. Марчук, В. Монастирський, М. Шерман); формування професійної компетентності та професійних умінь (Т. Трегубенко, С. Усков), актуальні проблеми виховання курсантів (В. Ортинський, В. Ряшко).

Певні аспекти професійної підготовки майбутніх правоохоронців до професійної діяльності розглянуто у дисертаційних дослідженнях: формування комунікативних якостей особистості майбутнього фахівця податкової міліції у вищому навчальному закладі (С. Богдан), підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях (Л. Дягілева), формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС (М. Ісаєнко), формування професійної правової свідомості курсантів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах МВС України (О. Косаревська), педагогічні умови формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ (І. Михайліченко), підготовка майбутніх працівників органів внутрішніх справ до соціальної та виховної роботи з підлітками (О. Федоренко), теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України (Г. Яворська) та ін.

Метою є визначення професійної адаптації як пріоритетного вектору підготовки майбутніх правоохоронців ВНЗ МВС України.

Поняття „адаптація” трактовано в наукових дослідженнях достатньо широко: від простого пристосування живого організму (живої матерії) до середовища взагалі та до складної соціальної й професійної адаптації людини, яка є, перш за все, процесом взаємодії певного суб’єкта (особистості, групи, колектива) з навколишнім середовищем, де під середовищем розуміється взаємозв’язана система різних сфер: природна, економічна, соціальна, етична. Під впливом суспільного розвитку поняття адаптації наповнилося широким соціальним змістом, що сприяло дослідженню його як категорії, яка інтегрує у собі усі відтінки адаптаційних процесів, виокремленню її елементів як складного структурно-системного явища.

Для повноти теоретичного аналізу базової дефініції нашого дослідження необхідно визначити підходи до трактування соціальної адаптації, оскільки професійна адаптація – це соціально зумовлений процес. Сучасні дослідження пропонують погляд на вищий рівень адаптації як адаптацію у сфері стосунків „людина – соціальне

середовище”, тобто соціальну адаптацію. Звичайно ж, вона значно відрізняється від адаптації природної. І це дійсно так, тому що, коли людина вступаючи в соціальне життя, набуває різноманітного досвіду цього самого соціального життя. Ідучи шляхом „випробувань і помилок” у людини формуються різні стилі поведінки, які відповідають змінам умов навколишнього середовища та ситуації. І тому як зазначає І. Мілославова: „Це часто супроводжується відмовою від раніше створених понять і уявлень, настанов, ціннісних орієнтацій, придбанням нових, відповідних змінених умов” [4].

Соціальна адаптація тісно пов’язана з іншими видами адаптації людини – біологічною, фізіологічною, психологічною тощо. Вона може здійснюватися у формі акомодатії (повного підпорядкування вимогам середовища без їх критичного аналізу), конформізму (вимушеного підпорядкування вимогам середовища) і асиміляції (свідомого й добровільного прийняття норм та цінностей середовища на основі особистості солідарності з ними [2, с. 836].

Уведення додаткового терміну „соціальна адаптація” разом з наявним поняттям „адаптація організму” призводить до виникнення декілька нетотожного сенсу цих понять. Адаптація в цьому сенсі приймає двосторонній характер, де з одного боку вона включає зміну природних і соціальних функцій, необхідних для того, щоб задовольнити вимоги навколишнього середовища, а з іншого боку і середовище змінюється, щоб задовольнити вимоги організму [7]. Це важливий для розуміння процесу професійної адаптації механізм, що передбачає формування адекватної системи відносин із соціальними об’єктами, рольову пластичність поведінки, інтеграцію особистості в соціальній (зокрема. студентській) групі, діяльність щодо засвоєння стабільних та змінних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Адаптація й соціалізація не тільки пов’язані між собою, але є невід’ємними частинами єдиного процесу. На думку С. Савченка, „у певні періоди адаптація може „заморожувати” процес соціалізації, виконуючи функцію захисту від незнайомого соціального середовища. Роль адаптації зводиться до визнання за особою „права на помилку”, отримання своєрідного соціального тайм-ауту, під час якого повинна бути сформована нормативна модель поведінки в незнайомому середовищі” [5, с. 25].

Ми будемо базуватися на підходах Н. Чернухи, яка зазначає, що соціалізація людини є необхідним складником адаптації індивіда в суспільстві й у конкретному колективі, але разом з тим, адаптація – це один з шляхів повної соціалізації, оскільки особистість активно залучається в систему суспільних стосунків, повчаючись суспільно виробленими способами діяльності. При цьому процес взаємного пристосування або трудової адаптації, співробітника й організації буде тим успішніше, чим більшою мірою норми й цінності колективу стають

нормами і цінностями окремого співробітника, чим швидше і краще він приймає, засвоює свої соціальні ролі в колективі [8].

Професійна адаптація як один з видів соціальної адаптації має і наочний, і соціально-психологічний бік. Наочний аспект відображає відношення (підсистема „людина – професія”), а соціально-психологічний відображає відношення (підсистема „людина – людина” і „людина – колектив”). Ці взаємозв’язані грані є двома моментами єдиного цілісного процесу адаптації, вони протікають одночасно, доповнюючи й інтенсифікуючи один одного. При цьому кожен аспект адаптації відносно самостійний.

Для визначення чинників успішності процесу професійної підготовки молоді важливим є розуміння А. Свенцицьким професійної адаптації особистості не тільки як пасивно пристосовану, але й як ту, що „ґрунтується на активно-перетворюючих зв’язках людини з навколишнім середовищем, є нерозривною єдністю тих й інших форм зв’язку” [6, с. 64]. Схожими є погляди С. Чистякова, Н. Захарова, що розглядають професійну адаптацію як активний процес пристосування людини до нового соціального оточення, умов праці, особливостей конкретної ситуації, професійних і соціально-психологічних вимог, у ході якої здійснюється освоєння професійних знань, умінь, навиків, формування необхідних професійних якостей особистості, розвиток і зміцнення стосунків співпраці в колективі, активне залучення в колективну діяльність [9].

Дослідники проблеми професійної адаптації сходяться в тому, що для всіх типів вищих навчальних закладів є спільні чинники, що спричиняють успішність процесу професійного становлення майбутнього фахівця, а саме: створення сприятливого життєвого простору студента; ефективність навчального процесу як основного виду діяльності; системна, результативна соціально-виховна робота вищого навчального закладу.

Варто взяти до уваги, що майбутнє української міліції – це теперішні курсанти та слухачі вищих навчальних закладів МВС України, особливого значення набуває подальший розвиток та удосконалення системи їх професійної освіти. Тому за останнє десятиріччя здійснено суттєві зусилля для покращення процесу входження майбутнього правоохоронця в систему професійних цінностей, ідеалів, удосконалення його професійних та особистісних якостей.

Зважаючи на те, що система правоохоронних органів України є суб’єктом активних прогресивних перетворень, перелік проблемних тем, які є особливо актуальними в умовах сьогодення, можна доповнити питанням професійної адаптації в системі професіоналізації правоохоронців. Значне омолодження кадрового ресурсу, відсутність оптимальних матеріально-технічних та морально-психологічних умов адаптації молодих спеціалістів у практичних органах, недостатньо розвинутий менеджмент у правоохоронній системі, недосконале нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності, втрата довіри населення до захисників правопорядку негативно впливають на механізм формування

правоохоронців-професіоналів. Особливу увагу в системі військової освіти приділено вищим навчальним закладам МВС України, оскільки від успіху професійної підготовки майбутніх правоохоронців залежить стан правової культури, свідомості, дотримання норм моралі та права всіх громадян. Майбутній правоохоронець має стати моральним еталоном молодої людини, взірцем громадянськості, толерантності та високої духовності.

Сучасні нормативно-правові документи дають таке визначення правоохоронця-професіонала – це професійно компетентний працівник правоохоронного органу, який досконало володіє професійно важливими якостями та навичками, здатний оперативно та продуктивно виконувати функціональні обов'язки, може витримувати значне фізичне та психологічне навантаження, систематично працює над всебічним розвитком та самовдосконаленням і характеризується високим рівнем правосвідомості та правової культури.

Пропонуючи характеристику системи професіоналізації правоохоронця О. Дуренюк визначила такі її елементи: принципи професіоналізації (основні засади, на яких ґрунтується процес професіоналізації правоохоронця, наприклад, принципи гуманізму, законності, об'єктивності, системності, систематичності тощо); об'єкти професіоналізації (особи, які поставили перед собою мету стати правоохоронцями-професіоналами, наприклад, курсанти, особовий склад правоохоронних органів); суб'єкти професіоналізації (особи, які здійснюють цілеспрямований вплив на об'єкти професіоналізації з метою навчання та виховання майбутнього правоохоронця-професіонала, наприклад, викладачі навчальних закладів, наставники, керівники практичних підрозділів) тощо. [1, с. 138 – 140.].

У процесі професійної адаптації майбутнього правоохоронця всі вищевизначені суб'єкти та об'єкти професіоналізації мають бути спрямовані на входження молодої людини в складний світ професійно-навчальних стосунків. Зрозуміло, що зі вступом до навчальних закладів системи МВС для молодої людини суттєво змінюється соціальна ситуація: вона характеризується прийняттям та освоюванням нової соціальної ролі курсанта, новими міжособистісними відносинами в колективі, новою професійно-пізнавальною діяльністю, що спрямована на отримання певних знань, необхідних для подальшої професійної діяльності [3, с. 194.].

Професійна діяльність правоохоронця є одним з напружених видів соціальної діяльності і входить до групи професій екстремального профілю. Висока стресонасиченість правоохоронної діяльності зумовлена через присутність у її складі таких стрес-агентів, як: соціальна оцінка, невизначеність, повсякденна рутинна, ризик для життя та здоров'я. Тому високий рівень професійної адаптації визнається одним з головних чинників професійної придатності до правоохоронної діяльності.

Отже, професійну адаптацію в умовах вищого навчального закладу визначаємо як педагогічний процес входження особистості в сферу професійної діяльності засобами навчально-виховної діяльності вищого

навчального закладу. У подальших розвідках плануємо визначити формування стійкої мотивації навчальної діяльності та усвідомлення обраної професії правоохоронця.

Список використаної літератури

1. Дуфенюк О. М. Недоліки юридичної термінології у галузі нормативного регулювання правоохоронної діяльності / О. М. Дуфенюк // Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет „Львівська політехніка”, 2006. – № 559. – С. 138 – 140. **2. Енциклопедія освіти** / [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком. Інтер, 2008. – 1040 с. – (Акад. пед. наук України). **3. Кондратова А. В.** Аналітичний погляд на проблему професійного самовизначення правоохоронців / А. В. Кондратова // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Харків : ХНУВС. – 2010. – Вип. 7. – С. 191 – 198. **4. Милославова И. А.** Социальная адаптация : анализ понятия / И. А. Милославова // Принципы, категории (опыт философских и социально-психологических исследований). – Л., 1975. – 140 с. **5. Савченко С. В.** Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.05. – Луганськ, 2004. – 455 с. **6. Свенцицкий А. Л.** Социальная психология управления / А. Л. Свенцицкий. – Л. : ЛГУ, 1986. – 176 с. **7. Харрисон Дж.** Биология человека / Дж Харрисон. – М. : Мир, 1968. – 612 с. **8. Чернуха Н. Н.** Подготовка специалистов в современных социокультурных условиях: воспитание толерантности / Н. Н. Чернуха // Персонал. – 2010. – № 1. – С. 70 – 75. **9. Чистякова С. Н.** Профессиональная ориентация школьников : Организация и управление / С. Н. Чистякова, Н. Н. Захаров. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.

Царьов О. Д. Професійна адаптація як пріоритетний вектор підготовки майбутніх правоохоронців

У статті розглянуто професійну адаптацію як один із пріоритетних векторів підготовки майбутніх правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС України. Висвітлено авторське бачення проблеми успішності процесу професійного становлення майбутнього правоохоронця.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, соціальна адаптація.

Царёв А. Д. Профессиональная адаптация как приоритетное направление подготовки будущих правоохранителей

В статье рассматривается профессиональная адаптация как одно из приоритетных направлений подготовки будущих правоохранителей в высших учебных заведениях МВД Украины. Освещено авторское видение проблемы успешности процесса профессионального становления будущего правоохранителя.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, социальная адаптация.

Tsarev A. D. Professional Adaptation as Priority Direction of Preparation of Future Militiamen

In article professional adaptation as one of the priority directions of preparation of future militiamen in higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is considered. Author's vision of a problem of success of process of professional formation of future militiaman is covered.

Key words: adaptation, professional adaptation, social adaptation.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК [378.016:37]:37.091.39

В. М. Швирка, С. М. Броннікова

**ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Освітні системи в будь-якій країні світу повинні сприяти реалізації основних завдань соціально, економічного, культурного та духовного розвитку суспільства. Ознакою сучасної системи освіти є поєднання двох напрямів організації навчання – традиційного та інноваційного.

Здатність до оновлення, відкритість новому є характеристикою сучасної вищої школи. Це зумовлено необхідністю освіти постійно реагувати на виклики суспільства, наявні реалії, враховувати тенденції та перспективи розвитку людства.

Ефективність підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах залежить від системи інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на сучасних позиціях духовного та професійного розвитку особистості .

Одним з головних завдань введення інноваційних педагогічних технологій у вищі навчальні заклади, з одного боку, стає покращення суми знань та професійної спрямованості майбутніх фахівців, з іншого – досягнення нової якості організації навчального процесу з урахуванням сучасних підходів до організації професійної підготовки.

Серед активних та інтерактивних інноваційних технологій навчання важлива роль надається *тренінговим технологіям*, які найчастіше використовуються у викладанні гуманітарних дисциплін, у тому числі і педагогічних.